

Hédi Fried og historien om Bodri



Dette materiale er udarbejdet som en del af det nationale projekt 'Opkvalificering af undervisere med henblik på at fremme undervisning og erindring om Holocaust og andre folkedrab i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne', der er et samarbejde mellem de danske universiteter og professionshøjskoler.

Indeværende materiale er målrettet lærere, som underviser i historie i grundskolens 4.-5. klasser og består af en lærervejledning og et elevmateriale. Materialet er skrevet af Anna Kristin Smith (lektor på Professionshøjskolen UCN) i samarbejde med lektor emeritus Jens Aage Poulsen og Astrid Møller Danielsen (lektor og pædagogisk konsulent ved UCL Erhvervsakademi og professionshøjskole).

Som en del af materialets kvalitetssikring er materialet blevet gennemlæst og afprøvet af udvalgte grundskolelærere og skoleklasser.

Indholdsfortegnelse

Lærervejledning	s. 2
Skematisk oversigt over 'Hédi Fried og historien om Bodri'	s. 4
Forløbsbeskrivelse	s. 5
Ekstra baggrundsviden til læreren	s. 17
Materiale til opsamling på elevopgave 1	s. 20
Skabelon til forældrebreve	s. 29
Litteraturliste	s. 30
Noter	s. 31
Bilag: Skabelon til elev foldebog	s. 32
Fotos af foldebøger til inspiration	s. 35

Lærervejledning

Fokus, indhold og klassetrin

Dette forløb er udviklet til 4.-5. klassetrin og fokuserer på en pædagogisk tilpasset introduktion til Holocaust via Hédi Fried, der overlevede Holocaust.

Hédi Fried skrev i 2019 en børnebilledbog om sin barn- og ungdom, og via bogens ord og billeder stiller forløbet skarpt på venskab, familie og overlevelse i en rammefortælling om Holocaust. Da forholdet mellem indhold, sprog og billeder også er i fokus, rummer forløbet tillige et tværfagligt potentiale mellem dansk-, billedkunst- og historieundervisningen. Endelig arbejder forløbet med elevernes refleksioner over, hvordan mennesker i dag er påvirket af og bruger historie forskelligt.

Forløbets mål

Det er målet,

- at eleverne kan redegøre for enkelte grundtræk ved Holocaust ud fra et livshistorisk perspektiv med udgangspunkt i Hédi Frieds oplevelser.
- at eleverne kan indleve sig i Hédi Frieds oplevelser som barn og ung, og forstå, hvordan Hédi Fried som voksen er påvirket af og bruger sin historie
- at eleverne kan drage sammenligninger mellem deres eget hverdagsliv og Hédi Frieds barn- og ungdom.
- at eleverne kan skabe og formidle deres historiske indlevelse og viden selvstændigt og kreativt via forskellige elevprodukter.

Forløbets struktur

Undervisningsforløbet er struktureret omkring læsningen af bogen *'Historien om Bodri'* af Hédi Fried, der kan bookes som e-bog på [mitcfu.dk](https://ucl.mitcfu.dk/CFUEBOG1132511) på: <https://ucl.mitcfu.dk/CFUEBOG1132511>

Da bogen ikke er særlig lang, men betydningsmættet i både ord og billeder, er forløbet bygget op omkring en række dialogiske læsestop undervejs. Læsestop, hvor eleverne får mulighed for at reflektere og fordybe sig i teksten og billederne, og hvor læreren kan nuancere og udvide bogens historiske kontekst for eleverne. Flere af læsestopene er desuden suppleret med elevopgaver, hvor eleverne kan lave forskellige kreative produkter. Forløbet rundes af med, at eleverne producerer deres egne foldebøger om Hédi Fried og hendes oplevelser, hvori de forskellige elevprodukter indgår. Hermed får eleverne mulighed for at skabe deres egne historiske fortællinger på baggrund af de tanker, refleksioner og produkter, de har arbejdet med undervejs.

Pædagogiske hensyn og didaktiske overvejelser

Undervisning om Holocaust i grundskolens 4.-5. klassetrin er en svær balancekunst. En historisk forståelse af Holocaust indbefatter indblik i en næsten ufattelig brutalitet og lidelse. Realiteter, man som lærer måske har lyst til at skåne 4.-5. klassetrin for. Indeværende forløb har arbejdet med dette dilemma ved at foretage en række pædagogiske og faglige valg, så eleverne tilbydes en faglig, men også pædagogisk tilpasset introduktion til Holocaust.

Forløbets pædagogiske valg baserer sig overvejende på valget af Hédi Fried som fortæller. Fried overlevede Holocaust, ligeså gjorde hendes lillesøster. Eleverne får derfor lov til at nærme sig Holocaust uden, at fortælleren selv dør. I bogen *'Historien om Bodri'* foretager Hédi Fried endvidere det narrative greb at lade venskabet mellem sig selv og hunden Bodri fremstå som fortællingens bærende fortælling, fremfor Holocaust. Det betyder ikke, at Holocaust forsvinder ud af fortællingen, men at Hédís oplevelser med antisemitisme, deportation og kz-ophold formidles i en større fortælling om venskab og overlevelse.

Bogen er videre formidlet i et enkelt sprog, der antyder fremfor overbetoner detaljer om Holocaust, hvorfor læreren selv kan styre, hvor meget eleverne skal vide. Det gælder ligeså bogens illustrationer og farvelægninger af illustratoren Stina Wirśén, der balancerer mellem konkrete øjebliksbilleder og mere abstrakte billeder af Hédís liv og situation. Intet sted i forløbet bliver eleverne eksponeret direkte for billeder eller fotomateriale af døde ofre for Holocaust. Det betyder ikke, at bogen ikke tager livtag med alvorlige emner fra Holocaust, men at eleverne præsenteres for disse i en sproglig og billedmæssig form tilpasset deres klassetrin. Pointer læreren kan fremhæve overfor klassens forældre, hvis man vælger at informere disse om det forestående forløb (se skabelon til forældrebrev s. 29).

Forløbets faglige valg handler om, hvordan et stort og komplekst fænomen som Holocaust kan formidles og forklares til børn i 4.-5.klasse. Indholdsmæssig og sproglig forenkling har derfor været i fokus, hvorfor eleverne undervejs kun introduceres helt overordnet til hhv. Adolf Hitler, jødehad, 2. verdenskrig og Holocaust i takt med fortællingens forløb. Der gives ikke mange detaljer. Dels fordi, det hurtigt bliver for svært for en mellemtrinselev at bevare overblikket over Holocaust i tid og rum. Dels fordi, detaljer om Holocaust overvejende er uhyggelige, og ikke nødvendigvis er afgørende for en historisk forståelse. Eleverne i forløbet vil derfor f.eks. høre, at Hédís forældre blev slået ihjel, ligesom mange andre europæiske jøder, men ikke de nærmere detaljer om mordene.

Endelig skal det nævnes, at forløbets faglige valg ikke alene retter sig mod en historiefaglig introduktion af Holocaust, men også mod flere af historieundervisningens generelle kompetencemål fra faghæftet, jf. forløbets mål.

Skematisk oversigt over 'Hédi Fried og historien om Bodri'

Forløbet 'Hédi Fried og historien om Bodri' foreslås som et forløb på 7 lektioner. Læreren har dog mulighed for at skære til og fra i forløbet. F.eks. kan læreren:

- selv vælge til og fra i de foreslåede læsestops undervejs
- selv vælge til og fra i de foreslåede elevopgaver undervejs (hvis eleverne skal lave foldebogen til slut, anbefales det dog, at læreren lader eleverne arbejde med flere af de læsestop, hvor eleverne skal lave elevopgaver, da de udgør produkter til foldebogen).
- sætte sig ind i foldebog-formatet fra start af, se 'Fotos af foldebøger til inspiration' s. 32.
- selv vurdere, om foldebogen skal følge elevernes læsning fra start af, eller om foldebogen først skal laves ved forløbets afslutning.

1. lektion	Introduktion af Hédi Fried og oplæsning af 'Historien om Bodri'
2. lektion	Læsenedslag s. 4-6 <ul style="list-style-type: none">• Hédi Frieds barndom før Hitlers magtovertagelse• Hitlers magtovertagelse• Jødehad og krig
3. lektion	Læsenedslag s. 8-9 <ul style="list-style-type: none">• Forbud og forvisning• Elevopgave 1 og 2
4. lektion	Læsenedslag s. 11-12 <ul style="list-style-type: none">• Deportation, adskillelse og fangelejr• Elevopgave 3
5. lektion	Læsenedslag s. 11-15 <ul style="list-style-type: none">• Død og overlevelse• Elevopgave 4
6. lektion	Læsenedslag s. 11-15 <ul style="list-style-type: none">• Tid, genforening og afrunding• Elevopgave 5
7. lektion	Udarbejdelse af foldebøger og sidste hilsen fra Hédi Fried <ul style="list-style-type: none">• Elevopgave 6 (Foldebog)

Forløbsbeskrivelse

Lektion 1: Introduktion

Som introduktion til forløbet kan læreren fortælle eleverne;

- at de skal i gang med et forløb om noget, der er sket for længe siden (80-90 år). At det var dengang deres bedste- og oldeforældre var børn og unge.
- at eleverne også vil komme til at møde et barn i forløbet, ikke et dansk barn, men et jødisk barn fra Rumænien, der hed Hédi.

Læreren kan videre fortælle, at Hédi på den ene side var et helt almindeligt barn, der levede et almindeligt liv ikke så fjernt fra elevernes eget liv. Hédi boede i et lille hus i en by. Hédi havde en mor og en far, en lillesøster og en hund. Hédi havde venner i kvarteret, og hun kunne godt lide at klatre i træer. Her kan læreren have medbragt nogle genstande til at gøre samtalen endnu mere konkret, f.eks. et hundehalsbånd og billeder af børn, der klatrer i træer. Eleverne kan her udfylde skemaet i *'Hédi og dig'* i elevmaterialet, hvor eleverne kan fortælle om deres eget hverdagsliv.

Læreren kan nu gøre opmærksom på, at Hédi dog også kom til at opleve nogle ualmindelige ting og begivenheder;

- Oplevelser, der gjorde, at Hédi som voksen brugte sit liv på at komme ud på skoler for at fortælle børn og unge om hendes barn- og ungdom.
- Hédi blev næsten 100 år gammel! (1924-2022). Tre år før sin død skrev Hédi en børnebog om sin barn- og ungdom, så endnu flere elever forsat kan høre hendes historie.

Hvordan mon Hédi så ud?

Læreren kan vise eleverne familieportrættet fra bogens forord og lave en internetsøgning på billeder af Hédi Fried, så eleverne også kan se hende som ældre dame. Ud fra de forskellige fotos kan læreren f.eks. tale med eleverne om:

- Hvilke af fotografierne af Hédi er ældst? Hvordan kan man se det?
- Hvad for noget tøj og hvilke frisurer har Hédi og hendes familie på familieportrættet? Minder det om elevernes eget, eller er der forskelle - hvorfor?
- Hvad er et familieportræt? Har eleverne selv prøvet at få taget familiefotos? Hvilke ligheder og forskelle er der mellem elevernes familie billeder og familieportrættet af Fried-familien?
- Hvorfor tager man egentlig et familieportræt? For hvem? Hvor opbevarer man dem henne? Hvor tror eleverne, at billedet af Hédís familie har været opbevaret?
- Hvad kan fotografier fortælle om fortiden?

Hvis klassen fra start af skal arbejde med deres foldebøger, kan læreren printe nogle af billederne af Hédi ud, så eleverne kan klistre dem på forsiderne af deres foldebøger.

Oplæsning af 'Historien om Bodri'

Undervisningsforløbet er struktureret omkring oplæsning af bogen 'Historien om Bodri'. Læreren kan vælge at læse hele bogen op for klassen først, og så bagefter gå i dybden med de forslåede læsenedslag og elevopgaver. Gør læreren det, er det en god ide at fortælle eleverne om fremgangsmåden. Læreren kan dog også vælge at læse bogen op i takt med de forslåede læsenedslag.

I resten af forløbsbeskrivelsen gives nogle forslag til, hvad man som lærer kan dykke ned i. Læreren kan lave samtlige læsestop, eller vælge til og fra.

Bogens forord s. 2

Læreren kan starte med forordet og indledningsvist spørge eleverne, om de ved, hvad et forord er? Herefter kan læreren læse forordet op for eleverne og bede eleverne lukke øjnene imens:

"Mit navn er Hédi, og i denne bog vil jeg fortælle om min barndom. Om, at jeg var et lykkeligt barn i en lykkelig by. Det, der senere skete, er svært at fortælle om og svært at lytte til. Alligevel vil jeg gerne fortælle om det, og jeg vil gerne have, at du lytter. Vi mennesker kan gøre så meget ondt. Men vi kan også gøre så meget godt. Vi har altid et valg, og vi kan vælge det gode."

Hédi Fried.

Herefter kan læreren samtale med eleverne om:

- Hvad eleverne tænker, når de hører Hédis forord?
- Hvad mon Hédi mener med, at noget kan være svært at fortælle om – men også svært at lytte til?
- Hvilke forventninger får eleverne til bogen – og ikke mindst, hvilke forventninger har Hédi Fried til dem?

Lektion 2 - læsestop

Hédi Frieds barndom før Hitlers magtovertagelse s. 4-6

I løbet af bogens første sider bygger Hédi Fried og illustratoren Stina Wirsen rammefortællingen op som en normal barndom i en landsby. Det trykke og nære er i fokus, og eleverne introduceres til en forholdsvis velkendt gengivelse af barndom; familieliv, hjem, fritid, kæledyr og veninden Marika.

Tiden og stedet bliver dog ikke fortalt så tydeligt i tekstens ord. Derimod vil der åbenbare sig flere betydningslag, hvis eleverne kobler tekstens ord med illustrationerne. Her kan læreren f.eks. spørge:

- Hvordan kan man i teksten og billederne se, at historien foregår i en anden tid end elevernes egen nutid? (her kan samtalen komme ind på bogens illustrationer af anderledes tøj, frisurer, boligindretning eller det, at hunden Bodri bor i et hundehus. Læreren kan også spørge eleverne, om de kan se nogen tablets eller mobiltelefoner på tegningerne for at hjælpe eleverne med at forstå, at historien foregår i en tid før deres egen.)
- Hvad fortæller teksten og billederne om det sted, Hédi vokser op? Er det et trygt og rart sted med plads til alle? (her kan samtalen komme ind på, at ord som 'bedste ven', 'blød', 'flødeskum', 'fløjte' forbindes med noget rart. Ligeså angiver sproglige vendinger som "Jeg sov altid godt om natten", og "Den eneste forskel mellem os var, at vi bad forskellige bønner. Marika gik i kirke, og jeg gik i synagoge" også et sted med plads til forskellighed.

Bogens illustrationer supplerer teksten i form af smukke, varme farver, børn, der leger, klatrer i træer, klapper hunde og af et nattebillede af landsbyen, hvor både kirkebygninger og synagoger toner frem. Hermed er det også oplagt at tale med eleverne om, hvad det betød at være jøde. For Hédi og hendes familie betød det at tilhøre den jødiske religion, hvor man tror på den gammeltestamentlige Gud og går i synagoge.

Hitlers magtovertagelse s. 7

Barndomsdyllen brydes med Hitlers magtovertagelse. Hédi Fried skriver på s. 7:

"En dag hørte jeg en mand, der råbte og skreg i radioen på et fremmed sprog. Han hed Adolf Hitler."

Her kan læreren f.eks. spørge eleverne;

- om de har hørt om Adolf Hitler før?
- om, hvad de tror Hitler siger i radioen, når de kigger på billedet?
- om det er noget godt eller dårligt Hitler siger? Hvordan kan man se det?
- om, hvad sker der med farverne i billedet?
- om man godt kan blive bange for råb og skrig, selvom man ikke forstår, hvad der bliver sagt?

Læreren kan her supplere fortællingen med lidt flere historiske informationer om Hitler. Læreren kan f.eks. fortælle:

- at Adolf Hitler var en tysk politiker, der kom til magten i Tyskland i 1933.
- At Hitler hadede jøder og ikke syntes, at jøder var rigtige mennesker, eller lige så meget værd som andre. At Hitler mente, at Tyskland hverken havde penge, magt eller plads nok – og at han mente, at det var jødernes skyld. Derfor besluttede Hitler at forfølge jøderne.

I forhold til illustrationen i bogen, kan læreren også lave en internetsøgning på billeder af Adolf Hitler, så eleverne kan se den historiske Hitler. Det samme kan læreren gøre i forhold til tekstens pointering af den råbende Hitler i radioen. Her kan læreren søge klip frem på Youtube, hvor Hitler gav nogle af sine berømte tirader.¹ Så kan eleverne selv høre, Hitlers voldsomme måde at holde tale på. Her kan læreren f.eks.:

- bede eleverne lukke øjnene og skru op for lyden af Hitler. At eleverne ikke vil kunne forstå, hvad Hitler 'råber og skriger om', gør ikke noget, tværtimod kan læreren pointere, at Hédi Fried heller ikke forstod ham, da hun hørte ham i radioen som barn.
- spørge eleverne, om man godt kan blive bange for råb og skrig, selvom man ikke forstår, hvad der bliver sagt. Ville de også have været blevet bange?
- bruge de historiske klip som oplæg til en samtale om filmklip som kilder; Hvad kan en gammel filmoptagelse fortælle noget om? Hvordan kan man se, at klippet er gammelt? Var fortiden sort/hvid? Hvad kan eleverne se og høre på klippet? Hvorfor tror eleverne, at der er så mange mennesker, der er kommet for at høre Hitler? Hvordan viser de mennesker deres støtte til Hitler? Måske har eleverne også set andre mennesker, der har heilet?

Jødehad og krig s. 7

Trods Hédís forældres beroligende ord om, at Hitler *"ikke kommer hertil"*, kommer Hitler og krigen alligevel til dem. Læreren kan her fortælle, at krigen hed 2. Verdenskrig og foregik for ca. 80 år siden fra 1939-1945. Læreren kan også dvæle lidt ved formuleringen fra Hédís far:

"Vi har ikke gjort noget galt, der er ikke noget at være bange for"

Denne formulering kan anvendes som afsæt til at tale med eleverne om, hvorfor Hitler og de soldater, der udførte Hitlers ordrer, forfulgte jøderne. Her kan læreren f.eks.;

- forklare eleverne, at om de enkelte jøder havde gjort noget eller ej, egentlig ikke var særligt vigtigt for Hitler og det syn på verden, han havde. For ifølge Hitler og hans politik, nazismen, var alle jøder nemlig skyldige alene, fordi Hitler syntes, at de var anderledes; at de havde en anden religion end de kristne, og fordi Hitler syntes, jøder så anderledes ud. Hitler mente derfor, at jøder var mindre værd end andre mennesker, og at det derfor var i orden at hade jøder. Det er også i den forstand, at man kan forstå Hédís kommentar:

"Hitler hadede mig, selvom han ikke engang kendte mig.

Han hadede min familie og mig, fordi vi var jøder. Jeg forstod det ikke."

Her er det vigtigt, at læreren går i dialog med eleverne om Hitlers syn på jøder. Læreren kan f.eks.:

- tage direkte afsæt i Hédís undren; Hédi forstod ikke Hitlers had, gør eleverne?
- spørge, hvad eleverne tænker, når de hører om Hitlers måde at tænke på? Er det i orden at hade nogen, man ikke kender? Eller fordi, de har en anden religion, eller ser anderledes ud?
- spørge, om eleverne måske også kender til andre personer eller grupper, som er blevet beskyldt for noget, de ikke har gjort?

Lektion 3 – læsestop og elevopgave

Forbud og forvisning s. 8-9

Med soldaternes ankomst ændres de trygge barndomsrammer brat. Alt bliver forbudt for jødiske Hédi; at lege rundt i byen, gå med hunden Bodri, lege med Marika og at bruge de offentlige bænke i byens park. Læreren kan på ny spørge til Hédís barndoms kvarter, herunder, hvilke ændringer der er sket med kvarteret, f. eks.:

- Hvad er der sket med det sted, Hédi bor? Hvilke stemninger er til stede? Er det stadig rart og trygt eller? Hvordan kan man se det i teksten ord og billeder?

(her kan samtalen f.eks. komme ind på, at ord som *'bleg', 'bange', 'rystede', 'farligt', 'våben'* og *'tomme øjne'* kan forbindes med noget utrygt og ubehageligt. Det samme gælder sproglige vendinger som f.eks. *"soldaterne bestemte over mor og far"*, eller *"Jeg havde aldrig tænkt på, at mødre og fædre kunne være bange"*. Bogens illustrationer understøtter billederne i form af familiemedlemmernes bekymrede ansigtsudtryk og vha. billedernes farvelægning og skygger. Soldaterne og Hitler har ingen farver, de er kun mørke streger og skygger).

- Hvorfor er farven på forbudsskiltet på bænken rød? Kender eleverne andre 'forbudt-skilte', der er røde? Eller, hvorfor er bænken skygge så stor og mørk på s. 8? Sammenlign bænken skygge med billedet af bænken på s. 6 – hvad er der sket, og hvordan virker det?
- Hvorfor må Hédi ikke længere sidde på bænken i parken? Hvad mon Hédi føler? Hvordan kan man se det? Hvad ville eleverne have følt, hvis det var dem?

(her kan læreren tale med eleverne om pigernes ansigtsudtryk og kropsholdning. Læreren kan også supplere bogen med at fortælle eleverne om andre jødiske forbud. F.eks. måtte jøder heller ikke længere bruge byens fortove, parker, butikker eller restauranter. Læreren kan også vise eleverne historiske fotos af jødiske forbud på: [Yad Vashem Foto Samlinger](#))

> Elevopgave 1: 'Hvad tager Hédi med sig i kufferten?'

En dag bestemmer Hitler og hans soldater, at Hédi og hendes familie ikke længere må bo i deres hus, fordi de er jøder (s. 9). De må kun tage det med, de kan have i deres kuffert. Familien ved ikke, hvor de skal hen, og de har kun kort tid til at pakke.

Eleverne kan nu lave elevopgave 1: *'Hvad tager Hédi med sig i kufferten?'*. I opgaven skal eleverne leve sig ind i Hédi Fried og hendes families situation og overveje, hvad de tror, familien pakkede. Læreren kan f.eks. indlede opgaven med;

- at tale med eleverne om, hvad en familie for 80-90 år siden mon havde i sit hjem. Eleverne kan også se på billederne i bogen s. 4-9 for inspiration.
- at tale med eleverne om, hvad en familie for 80-90 år siden ikke havde i sit hjem for at imødegå eventuelle elevforslag om mobiler og tablets m.m.
- Har læreren en gammel kuffert, kan den med fordel inddrages her til at støtte og igangsætte elevernes indlevelse og forestillinger om, hvad der rent faktisk kan være og ikke kan være i en kuffert.

Når eleverne har løst opgaven og lavet deres egne kufferter, kan eleverne vise og fortælle indholdet af deres kufferter i plenum.

Herefter kan læreren fortælle, at Hédi sidenhen har fortalt, at hendes mor bl.a. pakkede mad, bøger og tøj, og at hvert af familiens medlemmer også tog flere ekstra lag tøj på for at få mest muligt med sig.²

Læreren kan også fortælle, at vi i dag ved, hvad mange andre jødiske familier pakkede, fordi Hitlers soldater og vagter efterfølgende stjal deres kufferter. Her kan læreren vise eleverne historiske fotografier af jødiske ankomster, kufferter og deres indhold fra kz-lejrene (brug 'Materiale til opsamling på elevopgave 1', s. 20). Herud fra kan læreren f.eks. spørge;

- hvad var det for nogle ting, jøderne pakkede i deres kufferter? Har eleverne også 'pakket' de ting?
- hvad mon jøderne har tænkt og forventet, dengang de pakkede deres kufferter? F.eks. hvad har de haft af forventninger, når de har pakket køkkengrej, legetøj eller bedesjaler?
- er der ting, som overrasker eleverne ved tingene på de historiske fotografier? F.eks. bunken af briller? Her kan læreren fortælle eleverne, at soldaterne fik jødernes ejendele sorteret i bunker. Bunken af briller tilhørte derfor ikke kun én, men rigtig mange jøder.
- var der også ting, som var svære at tage med sig, selvom de var vigtige for en?

Eleverne kan nu lave elevopgave 2: '*Hvad tager du med dig i kufferten?*' som lektie til næste gang. Her skal eleverne sammen med deres familie reflektere over, hvad de selv ville pakke, hvis det var dem, der lige pludselig blev smidt ud af deres hjem med kort varsel.

Eleverne skal pakke en kuffert på tid, tage et foto af kufferten med mobilen og sende billedet til læreren. Eleverne skal også tage billeder af de betydningsfulde ting, de ikke kunne pakke i kufferten. På baggrund af elevernes tilsendte fotos, kan læreren udprinte dem og f.eks.:

- samtale med eleverne om forskelle og ligheder mellem, hvad Hédís familie pakkede, og hvad eleverne selv pakkede.
- få eleverne til at drage sammenligninger mellem deres eget hverdagsliv og Hédi Frieds barn- og ungdom vha. spørgsmål som, "Hvordan var det at forestille sig at blive smidt ud af sit eget hjem? Hvad fortæller det om forskellen mellem Hédís liv og jeres liv?" Eller, "hvordan kan man ud fra jeres kufferter se, at I har en anden hverdag, end Hédi havde? Eller, "Var der også nogle ting, som både I og Hédi pakkede?"
- bruge kufferterne som kilder vha. spørgsmål som, "Hvad fortæller billedet af jeres kuffert om jer selv og jeres familie?" Eller, "hvad kan kuffertbillederne ikke fortælle noget om?" Her kan læreren bringe fotografierne af de betydningsfulde ting, som eleverne ikke kunne pakke i spil.
- spørge eleverne, om de kender til nogen mennesker her i nutiden, der også er blevet tvunget til at forlade deres hjem og kun medbringe ting, de hurtigt har kunne pakke i kufferter og poser?

Skal eleverne lave foldebøger, kan elevopgave 1 og 2 indgå i foldebogen.

Lektion 4 – læsestop og elevopgave

Deportation, adskillelse og fangelejr s. 11-12

Uanset kuffertens indhold mangler noget vigtigt, Hédis hund Bodri. Den kunne hun ikke pakke med i kufferten – og Bodri måtte heller ikke komme med i toget for soldaterne, der sparkede ham væk. En voldsom erfaring flere elever muligvis kan reagere på, hvilket læreren bør give plads til. Læreren kan f.eks. spørge;

- hvilke tanker og følelser eleverne får, når de ser og hører om Hédis adskillelse fra Bodri? Her kan læreren anerkende elevernes følelser og fortælle, at Hédi også selv var ked af det. Det har Hédi flere gange fortalt sidenhen.³
- tale med eleverne om, at ønsket om at være sammen med og hjælpe sit dyr ikke kun var noget, Hédi oplevede for længe siden. I dag ser man også, hvordan mennesker i nød, f.eks. under krig og naturkatastrofer, kæmper hårdt for også at redde deres dyr.⁴

Trods den dramatiske adskillelse fra Bodri, bør læreren også hjælpe eleverne med at indse Bodris trøstende funktion; hvordan Bodri og tanken om Bodri hjælper Hédi i svære situationer. En erkendelse eleverne kan arbejde med i elevopgave 3.

> Elevopgave 3: 'Bodri hjælper Hédi'

Læreren kan anerkende elevernes reaktioner på adskillelsen fra før, men samtidig spørge eleverne, om der måske også var nogle gode ting ved adskillelsen? Her kan eleverne lave elevopgave 3: 'Bodri hjælper Hédi', hvor eleverne skal arbejde med sætninger og grafiske udtryk, der beskriver Bodris trøstende funktion. Opgavebesvarelserne kan gemmes og bruges til elevernes foldebøger.

Når eleverne har løst opgaven, kan de vise deres tegninger frem og fortælle, hvordan de synes, Bodri hjalp Hédi. Her kan læreren supplere elevernes svar ved f.eks.:

- at fremhæve, hvordan Bodri slikker Hédis hånd, inden hun stiger på toget.
- at fremhæve Hédi i fangelejren s., der siger *"Hver gang, jeg tænkte på Bodri, fik jeg kræfter igen, og når jeg tænkte på vores gamle liv, kunne jeg leve lidt endnu"*.
- at fremhæve, hvordan Bodri venter trofast på, at Hédi skal komme hjem igen. Dvs. at Bodri både kan forbindes med en tryk barndom og en lysere fremtid for Hédi i nogle skræmmende situationer.

Lektion 5 – læsestop og elevopgave

Død og overlevelse s. 11-15

Fra Bodris hjælp til Hédi, kan læreren nu bringe samtalen ind på et mere overordnet niveau; nemlig spørgsmålet om død og overlevelse. I bogen s. 11 fortæller Hédi:

”De voksne forsvandt. Vi frøs, og vi var bange, vi var sultne og tørstige. Vi døde næsten i den lejr, vi kom til, min søster og jeg. Hitlers vagter barberede alt vores hår af og tog vores tøj. Vi fik noget beskidt fangetøj på og nogle hårde sko at gå i.”

Teksten er illustreret af bogens mest uhyggelige billede, der forestiller kronragede Hédi og hendes lillesøster Livia alene bag pigtråd. For at hjælpe eleverne med at erkende den voldsomme omvæltning, der er overgået Hédi, kan læreren starte med bede eleverne om at sammenligne billederne på s. 5 og s. 11:

- Hvad og hvem forestiller billederne?
- Hvilke farver er med, og med hvilke stemninger? Hvis eleverne synes, at det er svært at tolke på bogens brug af farver, kan læreren stilladsere eleverne ved at benytte farveskemaet i elevmaterialet.
- Hvilke forskelle og ligheder har billederne? Hvad er der sket?

Her vil eleverne sandsynligvis påpege, at pigernes hår mangler, at forældrene er væk og at pigerne ser syge og tynde ud. Læreren kan her spørge ind til formuleringen, *”De voksne forsvandt”* – hvor tror eleverne, at de voksne er henne, eller hvad er der sket med forældrene?

Efter elevernes bud, kan læreren afsløre, at Hédís forældre var blevet slået ihjel i lejren. At Hitlers og hans soldaters had til jøder var blevet så stort, at det ikke længere var nok for ham at tage deres hus og hjem fra dem. Hitler ønskede nu også at slå alle jøder ihjel. Derfor byggede Hitlers soldater nogle særlige fangelejre til jøder, hvor de kunne bruge dem som slaver og slå dem ihjel. Rigtig mange af de jøder, der boede rundt omkring i Europa, blev slået ihjel af Hitlers soldater under 2. verdenskrig. Helt almindelige og uskyldige mennesker. Læreren kan fortælle, at mordet på alle disse mennesker i dag bliver kaldt for Holocaust.

Hvis eleverne spørger mere konkret ind til, hvordan Hédís forældre og de andre døde, anbefales det at holde lidt igen med uhyggelige detaljer, elevgruppens alder taget i betragtning. Her kan det række med beskrivelser som f.eks., at mange jøder blev kvalt eller skudt af Hitlers soldater og lejrvagter.

> Elevopgave 4: 'Jeg overlevede fordi ...'

Af pædagogiske årsager anbefales det ikke læreren at opfordre eleverne direkte til at indleve sig i Hédis tab af forældrene. I stedet kan læreren samle eleverne op fra de voldsomme afsløringer ved at påpege, at Hédi og hendes lillesøster på en måde også var lidt heldige. For, selvom de "næsten døde i den lejre", overlevede Hédi og hendes søster, modsat mange andre jøder. Det faktum bør læreren understrege, så eleverne ikke får en opfattelse af, at det var normalt at overleve.

Herefter kan eleverne lave elevopgave 4: 'Jeg overlevede fordi ...', der omhandler det at overleve. Opgaveformen lægger op til elevernes indlevelse og perspektivskifte, idet de skal lave opgaven i jeg-person som Hédi Fried og reflektere over, hvorfor Hédi overlevede. Opgavebesvarelserne kan gemmes og bruges til elevernes foldebøger.

Opgave 4 kan være vanskelig for eleverne at lave, fordi bogen ikke i sig selv angiver oplagte svarmuligheder. Læreren kan derfor hjælpe eleverne i gang ved f.eks.;

- at fortælle dem, at soldaterne i fangelejrene valgte unge og stærke jøder ud som slaver i stedet for at slå dem ihjel.
- ved at spørge eleverne, om de selv har oplevet noget farligt og spørge ind til, hvorfor det alligevel gik godt (var der en form for held indblandet? Fik de hjælp af en ven eller familiemedlem?). Erfaringer eleverne gerne må anvende i deres perspektivskifte.
- lade eleverne bruge hjælpeforslagene i elevmaterialet til elevopgave 4.

Når eleverne har løst opgaven, kan eleverne læse op og vise deres besvarelser for hinanden. Har eleverne haft svært ved besvarelsen, kan læreren anerkende, at det også var et svært spørgsmål og fortælle, at flere jøder, der overlevede Holocaust også selv har haft svært ved at forklare det. Et af svarene er derfor, at overlevelsen er uforklarlig.

Læreren kan nu fortælle eleverne, at Hédi engang til et skoleforedrag, længe efter hun var kommet hjem fra lejren, netop blev spurgt af en elev, hvorfor hun troede, at hun overlevede. Her svarede Hédi:

*"Der er mange, der ikke tror på **held**, men hvis jeg skal svare på spørgsmålet om, hvad det var, der hjalp mig til at overleve, kan jeg kun pege på netop det. Uden held ville alt andet have været ligegyldigt. Der var ingen logik i lejren, du vidste aldrig, hvor du skulle være eller ikke skulle være for at overleve. [...]*

*Det der hjalp mod alle disse dystre tanker, var, at jeg var sammen med **min søster**. Vi følte ansvar for hinanden. Når hun var langt nede, forsøgte jeg at muntre hende op. Var jeg ked af det, lavede hun sjov med mig. Vi havde nok ikke overlevet, hvis vi ikke havde haft hinanden. Sammenholdet, **vennerne**, betød også meget, om aftenen sad vi og forsøgte at **adspred** os med gamle og nye historier, digte og madopskrifter. [...]*

*Vi som kom fra Ungarn, tilbragte **knapt et år i lejren**, i modsætning til dem, som var blevet pint i flere år. Der var også tanken om, at vi måtte overleve for efter krigen **at kunne berette** om alt det, der var overgået os."⁵*

Herudfra kan læreren gå i dialog med eleverne om Hédis overlevelse med inddragelse af deres besvarelser af 'Jeg overlevede fordi ...'.

Læreren kan også samtale med eleverne om, hvorfor deres besvarelser er lavet på skabeloner af blade, og hvilke farver, eleverne har brugt til at farvelægge dem (bladene i elevmaterialet ligner dem fra det træ, som Bodri venter under i bogen).

Lektion 6 – læsestop og elevopgave

Tid, genforening og afrunding s. 11-15

Hédi og hendes søster overlever tiden i lejren, mens Bodri venter i skyggen af årstidernes træ. Fortællingen om Hédi og Bodri er således også en fortælling om tid. Her kan læreren f.eks.:

- spørge eleverne om, hvordan man i bogens billeder og ord kan se, at tiden går? Og om, hvor lang tid eleverne tror, at *'Historien om Bodri'* strækker sig over?

(Her kan samtalen f.eks. komme ind på, hvordan bladene på det træ Bodri sidder under skifter farve med årstiderne. Eller på, hvordan pigerne gennem bogen vokser i højden og deres tøj krymper, hvilket gentages på bogens sidste sider, s. 15-16. I ord beskriver Hédi også tidens gang i form af sætninger som *"når jeg savnede min mor og far, tænkte jeg på Bodri. Sådan gik mange dage og mange nætter. Bodri kunne ikke tælle dagene og nætterne, men han så, hvordan træerne skiftede til vintertøj"* s. 11-12)

Læreren kan supplere elevernes svar med oplysningen af, at Hédi sad en den lejr i et år, fra 1944 til 1945. Læreren kan også bruge bogens beskrivelser af tid som oplæg til en generel samtale med eleverne om tid og deres erfaringer med at opleve tid. Læreren kan f.eks.:

- spørge, hvordan eleverne tror, at Hédi og hendes søster oplevede tiden i lejren? Mon den gik hurtigt eller langsomt? Hvad kan påvirke oplevelsen af tid?
- Måske eleverne selv har prøvet, at tid kan opleves forskellig? Her kan læreren spørge ind til ventetiden til f.eks. juleaften, eid-fest, fødselsdag eller ferie? Eller til, hvordan tiden opleves, mens man laver noget sjovt? Omvendt kan læreren også spørge ind til, hvordan tid kan opleves, hvis man f.eks. keder sig, savner nogen eller måske har ondt?

Efter tiden i lejren, genforenes Hédi med Bodri, der trofast har ventet på hende under årstidernes træ. Som afslutning siger Hédi til Bodri s. 15:

"Jeg fortalte ham, at Hitler havde gjort så meget ondt, inden krigen endelig sluttede, og at mange, mange mennesker var døde. De var blevet slået ihjel, selvom de ikke havde gjort noget, bare fordi, at Hitler havde bestemt, at de skulle dø. Men der var nogle, som overlevede, ligesom min lillesøster Livia og jeg. Vi er her, og vi fortæller om det, der er sket, til alle. Så det aldrig sker igen."

Bogens afslutning rummer en væsentlig pointe; betydningen af at bære vidnesbyrd, hvilket eleverne kan arbejde med i elevopgave 5: *'Hvorfor fortælle og lytte til noget svært?'*.

> Elevopgave 5: 'Hvorfor fortælle og lytte til noget svært?'

I opgaven skal eleverne skrive et brev til Hédi Fried, hvor de forholder sig aktivt til sig selv som modtagere af Hédís fortælling (vidnesbyrd). Hermed kan elevernes refleksioner fra bogens forord genaktiveres, der netop kredsede om, hvilke forventninger Hédi havde til dem, og hvilke forventninger eleverne fik til Hédís historie.

Det er også en øvelse, hvor eleverne får lov til at tænke over Hédi og sig selv som nogen, der bruger historie og som nogen, der kan have indflydelse på fremtiden. Her kan læreren bruge Hédís afsluttende ord, og spørge eleverne, hvad de tror Hédi vil sige med;

"Vi er her, og vi fortæller om det, der er sket, til alle. Så det aldrig sker igen"

Opgave 5 kan også give anledning til at samtale om brevgenren som kildetype. Hvad er et brev? Hvem skriver breve og til hvem? Skrives man breve i dag? Hvilket indhold kan der være i breve, og hvad kan breve fortælle noget om? Læreren kan evt. medbringe forskellige typer breve og få eleverne til at typeinddele brevene (f.eks. personlige breve, kærestebreve, breve fra myndigheder, screenshot af emails osv.). Læreren kan også spørge eleverne, hvad de selv vil kalde deres breve til Hédi? Her kan læreren lægge op til, at eleverne forstår, at de skriver en slags personlige breve til Hédi og insistere på, at deres breve skrives i hånden, tro mod kategorien personlige breve.

Når eleverne har skrevet brevene, kan de læse brevene op for klassen. Brevet kan puttes i en konvolut og indsættes i elevernes foldebøger. Læreren kan runde aktiviteten af med f.eks.:

- at spørge eleverne, hvad de selv synes, at de kan bruge Hédís historie til?
- at spørge eleverne, om Hédís historie, som forordet angav, var svær at lytte til? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- at koble elevernes historiebrug til Hédi Frieds måde at bruge sin historie ved at spørge klassen, hvordan Hédi bruger sin historie? Hvorfor mon Hédi har besøgt utallige skoler og gymnasier for at fortælle sin historie? Eller, hvorfor har Hédi skrevet en bog om sin historie?

Lektion 7: Udarbejdelse af foldebog og afrunding

Hele forløbet og læsningen af bogen *'Historien om Bodri'* kan rundes af med, at eleverne producerer deres egen foldebog om Hédi Fried (elevopgave 6) og hendes oplevelser. Bemærk, at det også er muligt, at eleverne kontinuerligt arbejder på foldebogen igennem forløbet.

Hvis eleverne ikke er vant til at arbejde med foldebøger, kan læreren forklare dem, at det er en måde at samle alle deres tanker og produkter fra forløbet i en slags minibogform. På en måde skal de faktisk selv til at gøre det Hédi Fried har gjort; lave deres egen bog.

Elevernes færdige foldebøger gennemgås i plenum. Bøgerne kan med fordel efterfølgende udstilles i klassen for at fastholde elevernes læring og refleksioner og for at markere, at eleverne selv har været historieskabende i forløbet.

Sidste hilsen fra Hédi

Som afrunding af forløbet kan læreren afspille det indslag om Hédi Fried, *'Tack för allt, Hédi Fried'*, som den svenske organisation Forum för Levande Historie har lavet.

Klippet er på svensk, så her må læreren oversætte for eleverne. Klippet kan bruges til at overbringe eleverne en slags sidste hilsen fra Hédi Fried til dem, og give eleverne en oplevelse af at have været tæt på og i dialog med Hédi – og en oplevelse af, at Hédi syntes, deres spørgsmål og arbejde med emnet Holocaust er vigtigt.

[Tack för allt Hédi Fried - YouTube](#)

Ekstra baggrundsviden til læreren

Undervisningsforløbet 'Hédi Fried og historien om Bodri' kan sagtens gennemføres uden, at læreren læser afsnittet 'Ekstra baggrundsviden til læreren'. Forløbet forudsætter ikke en alvidende lærer, der kender alle detaljer om Holocaust og Hédi Fried. Snarere forudsætter forløbet en lærerrolle, der dels kan jonglere mellem at være faglig og pædagogisk dialogpartner for eleverne, herunder støtte eleverne i at være undersøgende, indlevende og kreative i deres møde med Hédi Frieds historie. Dels lægger forløbet op til en lærerrolle som bogens oplæser og som 'tilpasset kontekstopbygger'. Tilpasset kontekstopbygger i den forstand, at læreren i forløbet er bevidst om at tilbyde eleverne en overordnet kontekst uden for mange unødvendige og uhyggelige detaljer om Holocaust.

Vil man som lærer gerne selv vide lidt mere om Hédi Fried og hendes historie ind i den store historie om Holocaust, følger nu en række afsnit og anbefalinger til videre læsning.

Holocaust

Af pladshensyn indeholder baggrundsmaterialet *ikke* særskilte afsnit om Holocaust i sin helhed. I stedet anbefales det den interesserede lærer at læse om Holocaust på hjemmesiderne www.aldrigmere.dk og www.folkedrab.dk. Her vil især følgende links være informative for en historisk forståelse af Holocaust og 'ungarns-transporterne', som Hédi Fried og hendes familie var del af:

- [Holocaust | folkedrab.dk](http://www.folkedrab.dk)
- [De jødiske ofre | folkedrab.dk](http://www.folkedrab.dk)
- [Auschwitz-albummet versus Höcker-albummet | folkedrab.dk](http://www.folkedrab.dk)
- *For fuld visning af det samlede Auschwitz-album, se: [The Auschwitz Album \(yadvashem.org\)](http://www.yadvashem.org)

Hédi Fried 1924 – 2022

Hédi Fried blev født den 15. juni 1924 i en lille by, Sighet, i Rumænien. Her havde Hédís familie boet i generationer, og familien bestod i 1930'erne af over 30 medlemmer, der boede rundt omkring i Sighet og omegn.

Sighet havde før 1. verdenskrig hørt til et område under Ungarn, men efter krigsafslutningen hørte byen nu til Rumænien. Da 2. verdenskrig begyndte, kom Sighet atter under ungarsk styre. Ungarn var på det tidspunkt ledet af et fascistisk styre, der var allieret med Nazityskland. Trods alliancen og udbredt antisemitisme i Ungarn var der dog stor uvillighed til at deportere de ungarske jøder hos den ungarske regering, hvorfor de ungarske jøder længe undgik Holocaust. Da Ungarn led store tab ved slaget om Stalingrad i 1943, forsøgte den ungarske regering at forhandle en separat våbenhvile med De Allierede. Efter tyskerne opdagede dobbeltspillet, besatte Nazityskland Ungarn i marts 1944. Herefter indsatte de en nazistisk marionetregering under ledelse af Ferenc Szálasi, og SS fik afgørende magt over jødespørgsmålet i Ungarn.

Mellem 15. maj og 9. juli 1944 blev mere end 430.000 ungarske jøder deporteret, hovedsageligt til Auschwitz, hvor størstedelen blev gasset ved ankomst. I Sighet, hvor Hédi Fried og hendes familie boede, etablerede SS og det ungarske politi indledningsvist en ghetto i byen i april 1944, hvor familien og områdets ca. 14.000 andre jøder blev tvunget hen. Det var her familien i første omgang måtte medbringe deres nødtørftigt pakkede kufferter. Hédi Fried har i senere foredrag forklaret, hvordan hun og hendes familie i choktilstand måtte acceptere at sige farvel til familiens hus, ikke mindst vagthunden Bodri. Hvordan Hédi en sidste gang satte sig og spillede på familiens klaver. Gik ovenpå og sagde farvel til familieportrætterne på væggen, og hvordan hun kyssede Bodri farvel før afgang til ghettoen.

Efter en måneds ophold i ghettoen blev Sighets jøder, mellem den 16.-21. maj 1944, deporteret i kvægtransporttøge til Auschwitz. Hédi og hendes familie var med transporten den 16. maj. Ingen af dem vidste noget om destinationen for togturen. Ved ankomsten til Auschwitz blev Hédi og hendes søster Livia skilt fra forældrene. Pigerne havde ellers fulgtes med deres mor i selektionskøen på ankomstrampen, men mens pigerne blev sendt i den gruppe, der skulle ind i Auschwitz' arbejdslejr, blev moderen anvist gruppen til gaskammeret. Dette vidste ingen af dem noget om i øjeblikkene på rampen. Det sidste Hédi hørte fra sin mor var, da hun i køen bad en SS-vagt om vand. Hertil havde vagten svaret, at der snart ville blive serveret varm kaffe for de gamle og svagelige. Hédís far blev også gasset ved ankomsten til Auschwitz.

Hédi og Livia Fried blev indsluset i arbejdslejren i Auschwitz og overlevede opholdet, trods de dødens farlige forhold i lejren. Da pigerne var unge og stærke, blev de også sendt ud i forskellige satellitafdelinger, hvor de fungerede som jødisk slavearbejdskraft. I takt med den røde hærs fremrykning fra øst, evakuerede SS Auschwitz i januar 1945 og sendte alle de fanger, der stadig kunne gå, på lange døds marcher mod andre kz-lejre tættere på eller i Tyskland. Her deltog Hédi og Livia, og de endte i kz-lejren Bergen-Belsen. Samme lejr, som Anne og Margot Frank i øvrigt havnede i efter deres døds march fra Auschwitz. Bergen-Belsen blev befriet i april 1945 af britiske tropper. På det tidspunkt havde Hédi og Livia været i nazisternes varetægt i et år. Et ekstremt farligt og hårdt år, men ikke desto mindre "kun" et år, hvilket er det, Hédi Fried refererer til i sine refleksioner over sin egen overlevelse, jf. citatet s. 13.

I juli 1945 blev Hédi og Livia sendt til Sverige med Røde Kors båden M/S Rönnskär. Da skibet ankom til Malmøs havn, blev de tidligere kz-fanger mødt af glade, vinkende mennesker og af borde med smørrebrød og varm kakao. En velkomst Hédi flere gange efterfølgende har husket følelsesladet tilbage på. Pigerne valgte efterfølgende at blive boende i Sverige, hvor de skabte sig et nyt liv. Visheden om forældrenes død og antisemitismen i Østeuropa betød, at de i første omgang opgav tanken om at vende tilbage til Sighet. Der er således tale om en tekstlig konstruktion, når Hédi Fried i *'Historien om Bodri'* lader sit barndoms 'jeg' blive genforenet med Bodri. En konstruktion, som implicit fremgår af bogens redaktionelle efterskrift, hvor det anføres, at *"Hédi Fried og Stina Wirsén har i tekst og billeder forholdt sig frit til hændelsesforløbet for at gøre fortællingen tydeligere og mere almengyldig"*.

Helt frit har Hédi Fried dog ikke forholdt sig til hændelsesforløbet. Hédis opvækst, oplevelser og følelser er ikke opdigtet. Hédi havde skam også en hund, Bodri, som familien måtte efterlade. I sit nye liv i Sverige tog Hédi efterfølgende en bachelor i pædagogik og en kandidat i psykologi, og arbejdede i mange år som psykolog. Samtidig dedikerede Hédi Fried sit voksne liv til at bekæmpe antisemitisme og racisme. Hédi skrev bøger og artikler herom, og deltog i et utal af skoleforedrag på svenske grundskoler og gymnasier. Hédi Fried er derfor også ganske sandfærdig, når hun i bogen fortæller Bodri, at *"der var nogle, som overlevede, ligesom min lillesøster Livia og jeg. Vi er her, og vi fortæller om det, der er sket, til alle. Så det aldrig sker igen"*. Læseren er derfor ikke blevet ført bag lyset, men er i stedet blevet taget ved hånden af en pædagogisk reflekteret holocaustoverlevende, der har taget bevidste til- og fravalg i formidlingen om Holocaust målrettet børn.

Afslutningsvist skal nævnes, at Hédi og Livia Fried sidenhen har besøgt Sighet igen sammen med deres familier. Om at være tilbage i Sighet, har Hédi fortalt, at hun i dér, i barndommens gader, oplevede, hvordan hun næsten kunne høre Bodri gå. Ingen tvivl om, at vagthunden Bodri fra Sighet har sat sit aftryk på Hédi Fried.

19. november 2022 døde Hédi Fried i Bromma, Sverige.

Ekstra materiale om Hédi Fried

Artikler og hjemmesider om Hédi Fried

[Man kan da ikke fortælle børn om Auschwitz. Eller kan man? Det gør 95-årig forfatter med uafrystelig historie - politiken.dk](https://politiken.dk)

[Historien om Bodri | Litteratursiden](#)

[Holocaust-overlevers bog burde være pensum i folkeskolen | Kristeligt Dagblad \(kristeligt-dagblad.dk\)](https://kristeligt-dagblad.dk)

[Hédi Fried overlevede Holocaust og blev en enestående stemme i et Sverige under forandring | Kristeligt Dagblad \(kristeligt-dagblad.dk\)](https://kristeligt-dagblad.dk)

[Hédi Fried - About \(hedifried.se\)](https://hedifried.se)

Bøger skrevet af Hédi Fried

Hédi Fried: Spørgsmål jeg er blevet stillet om Holocaust. Klim, 1. udgave, 2018

Hédi Fried: Skärvor av ett liv : vägen till och från Auschwitz. Natur och Kultur, 1992

Hédi Fried: Ett tredje liv : från jordbävning i själen till meningsfull tillvaro. Natur och Kultur, 2000

Hédi Fried: Livets pendel – fragment, erfarenheter, insikter. Natur och Kultur, 2003

Tv-klip og dokumentar om Hédi Fried

[Förntelsen - dokumentär om Hedi Fried - YouTube](#)

[Hear the chilling true story of Holocaust survivor Hédi Fried | English subtitles | SVT/NRK/Skavlan - YouTube](#)

[Hédi Fried har gått bort – så minns vi henne | Nyhetsmorgon | TV4 & TV4 Play - YouTube](#)

Overlevelse under Holocaust

Et fokus på overlevelse er pædagogisk og fagligt forsvarligt i et mellemtrinforløb om Holocaust. Elevernes tilbydes en vej ind i Holocaust, men også en vej ud igen til 'de levendes land' i selskab med Hédi Fried.

Faghistorisk betragtet er overlevelse tillige en dimension ved Holocaust; Hitlerregimet formåede, trods alt, ikke at myrde samtlige europæiske jøder, før regimet blev besejret i maj 1945. Alligevel opfordres læreren i elevopgave 4: *'Jeg overlevede fordi ...'* til at tale med eleverne om overlevelsens 'anormalitet'.

Overordnet betragtet var Holocaust kendetegnet ved, at langt de fleste jøder, der kom under Nazitysklands magt, blev myrdet. I den forstand var det det kollektive mord, folkedrabet, som blev den 'normale' jødiske erfaring under Holocaust, og altså ikke overlevelse. Selvom Hédís historie er autentisk, hun overlevede jo, kan hun ikke bruges som en generel repræsentant for den jødiske erfaring under Holocaust, tværtimod. Derfor er det vigtigt, at læreren taler med eleverne om det tilsyneladende paradoks, at Hédi og hendes søster på en og samme tid blev udsat for 'en hård behandling', hvor de næsten døde, men at de samtidig også var heldige, fordi de fleste andre jøder døde. Her kan lidt ekstra informationer om Hédís historie måske tjene som eksempel. Den jødetransport Hédi Fried kom med fra Sighet den 16. maj 1944 bestod af 3007 jødiske mænd, kvinder og børn. Da Hédís gruppe blev talt op igen efter selektionen i Auschwitz, natten til den 18. maj, var de kun 486 tilbage i kvindeguppen fra transporten. Også inden for Hédís egen familie døde de fleste familiemedlemmer. Ud over Hédís forældre døde 20 medlemmer af familien, der før krigen havde talt over 30 personer.⁶ I den forstand er Hédís overlevelse, og overlevelse som fænomen, en særlig dimension ved Holocaust, der bør placeres i sin historiske kontekst af masse mord for at opnå en mere nuanceret forståelse af overlevelsens frekvens, vilkår og forudsætninger.

En særlig dansk pendant til overlevelse under Holocaust er den danske jødeaktion, hvor en kombination af den danske samarbejds politik, Danmarks geografiske placering, befolkning og ikke mindst de danske jøders egen indsats, bevirkede, at majoriteten af de danske jøder kunne flygte til Sverige. Vil man gerne perspektivere forløbet 'Hédi Fried og historien om Bodri' til den danske jødeaktion, kan man f.eks. vise eleverne klippet med Hanna Skop, der fortæller om, hvordan hun som 11-årige måtte flygte alene med sin lillebror til Sverige på: [Alene på flugt | folkedrab.dk](#). For yderligere info om jødeaktionen se: [Oktober '43: Flugten til Sverige | folkedrab.dk](#) eller Sofie Lene Baks udgivelser om jødeaktionen og de danske jøder.

Materiale til opsamling på elevopgave 1: 'Hvad tager Hédi med i kufferten?'

Materialet her kan anvendes til at fortælle eleverne lidt mere om, hvad mange af de deporterede jøder pakkede i deres kufferter, da de blev tvunget ombord i kvægvognene.

Fotos af jødiske ankomster, kufferter og indhold

Da jøderne ankom til kz-lejrene efter togturene i kvægvognene, blev deres kufferter stjålet fra dem. Nu overtog lejrpersonalet og jødiske tvangsarbejdere kufferterne.

I kz-lejren Auschwitz, hvor Hédi Fried og hendes familie ankom til, blev kufferterne sorteret det sted i lejren, der hed 'Kanada'. Stedet var opkaldt efter det nordamerikanske land Canada, fordi soldaterne og lejrpersonalet forestillede sig Canada som et særligt rigt land. Og netop fordi jøderne pakkede så mange forskellige og vigtige ting, blev Kanada hurtigt et 'rigt' sted i lejren med bunker af stjålne, jødiske ejendele, som blev sendt videre til Tyskland. Her kan man se fotografier fra Kanada i Auschwitz: [Kanada" - Auschwitz-albummet \(yadvashem.org\)](https://www.yadvashem.org/en/kanada-1)

Nedenstående fotografier viser originale kufferter og indhold fra jøder, der blev deporteret til Auschwitz. Billederne skal ikke forstås udtømmende; meget af de originale kufferters indhold blev hurtigt omsat efter ankomsten til lejren. Mange jøder havde f.eks. pakket mad og tøj, hvilket hurtigt blev inddraget, spist eller sendt videre. Det samme gjaldt smykker og penge. Mange medbragte også familiefotografier, hvilke hurtigt gik tabt, da fotografierne ikke havde nogen værdi i lejrsystemet.

Fotografierne er gengivet fra Auschwitz-Birkenau State Museums hjemmeside www.auschwitz.org. Alle fotografierne er taget af Paweł Sawicki.

Indhold fra kufferter; Kufferter, der blev stået fra jøder ved ankomst til Auschwitz



Indhold fra kufferter; Dukke, børnetøj, sko og strømper



Indhold fra kufferter; Jødiske bedesjal, som jødiske mænd ifører sig under morgenbøn og ved andre religiøse højtideligheder.



Indhold fra kufferter; Kopper, tallerkner og fade



Indhold fra kufferter; Gryder



Indhold fra kufferter; Briller



Indhold fra kufferter; Barberskrabere og børster



Indhold fra kufferter; Sko



Skabelon til forældrebreve

Kære forældre

Som I måske har hørt i nyhederne, er det blevet obligatorisk at undervise i jødeforfølgelserne under 2. Verdenskrig (Holocaust) i grundskolens historieundervisning. Holocaust er kommet på kanonlisten i historiefaget. Klassen skal derfor i det næste stykke tid igennem et forløb om Holocaust i historieundervisningen.

Jeg kan godt forstå, hvis nogle af jer tænker, at et så barsk emne ikke er noget for jeres barn, eller at det er for tidligt at undervise om Holocaust i 4.-5. klasse.

Det forløb klassen skal igennem tager selvfølgelig en lang række pædagogiske hensyn til eleverne. Jeres børn kommer f.eks. ikke til at se voldsomme fotografier af døde mennesker, eller til at høre uhyggelige detaljer om Holocaust. Forløbet vil tage udgangspunkt i læsningen af en børnebilledbog, *'Historien om Bodri'*, der er skrevet af psykologen Hédi Fried, der selv overlevede Holocaust. Bogen handler således også om overlevelse, venskab og om håb.

Jeg håber, at I vil bakke op om forløbet og hjælpe jeres børn med de elevaktiviteter, som de skal igennem. Samtidig vil jeg gerne råde jer som forældre til ikke selv at gå i gang med fortællinger om Holocaust og med at søge på nettet med jeres børn. Nettet tager ingen pædagogiske hensyn, hverken i ord eller billeder. Det gør vi derimod i historieundervisningen.

De bedste hilsner fra

Litteraturliste

Bøger og artikler

Bendtsen, Johan Varning: "Hédi Fried overlevede Holocaust og blev en enestående stemme i et Sverige under forandring (2022) på: [Hédi Fried overlevede Holocaust og blev en enestående stemme i et Sverige under forandring | Kristeligt Dagblad \(kristeligt-dagblad.dk\)](#)

Fried, Hédi: *Historien om Bodri*. Oversat af Karen Lise Søndergaard Brandt efter den svenske udgave. Klim, 2019

Fried, Hédi: *Spørgsmål jeg er blevet stillet om Holocaust*. På dansk ved Ninna Brenøe. Klim, 1. udgave, 2018

Fried, Hédi: *Livets pendel – fragment, erfarenheter, insikter*. Natur och Kultur, 2003

Fried, Hédi: *Ett tredje liv: från jordbävning i själen till meningsfull tillvaro*. Natur och Kultur, 2000

Fried, Hédi: *Skärvor av ett liv: vägen till och från Auschwitz*. Natur och Kultur, 1992

Hansen, Lotte Kirkeby: "Holocaust-overlevers bog burde være pensum i folkeskolen" (2018) på: [Holocaust-overlevers bog burde være pensum i folkeskolen | Kristeligt Dagblad \(kristeligt-dagblad.dk\)](#)

Larsen, Steffen: "Man kan da ikke fortælle børn om Auschwitz – eller kan man?" (2020) på: [Man kan da ikke fortælle børn om Auschwitz. Eller kan man? Det gør 95-årig forfatter med uafrystelig historie - politiken.dk](#)

Anvendte links og hjemmesider

[Auschwitz-albummet versus Höcker-albummet | folkedrab.dk](#)

[De jødiske ofre | folkedrab.dk](#)

[Hédi Fried - About \(hedifried.se\)](#)

[Historien om Bodri | Litteratursiden](#)

[Holocaust | folkedrab.dk](#)

["Kanada" - Auschwitz-albummet \(yadvashem.org\)](#)

[Krigens dyr - Dyrenes Beskyttelse, Der kommer flere af krigens dyr end forventet | Dyrenes Beskyttelse'](#)

[Katastrofehjælp | World Animal Protection](#)

[Oktober '43: Flugten til Sverige | folkedrab.dk](#)

[The Auschwitz Album \(yadvashem.org\)](#)

[Yad Vashem Foto Samlinger](#)

[www.aldrigmere.dk](#)

[www.folkedrab.dk](#)

Tv-klip

[Adolf Hitler: Speech at Krupp Factory in Germany \(1935\) | British Pathé - YouTube](#)

[Alene på flugt | folkedrab.dk](#)

[Förintelsen - dokumentär om Hedi Fried - YouTube](#)

[Hear the chilling true story of Holocaust survivor Hédi Fried | English subtitles | SVT/NRK/Skavlan - YouTube](#)

[Hédi Fried har gått bort – så minns vi henne | Nyhetsmorgon | TV4 & TV4 Play - YouTube](#)

[HITLER ADDRESSES STEEL HELMENTS AT HELHEIM - SOUND - YouTube](#)

[Nazi Congress in Nuremberg, Germany \(1936\) | British Pathé - YouTube](#)

[Tack för allt Hédi Fried - YouTube](#)

Fotomateriale

Fotografierne fra 'Fotos af jødiske ankomster, kufferter og indhold' er gengivet fra Auschwitz-Birkenau State Museums hjemmeside [www.auschwitz.org](#). Alle fotografierne er taget af Paweł Sawicki.

Noter

Bøger og artikler

1. Se f.eks. Hitlers tale fra Nürnbergkonventet i 1936 på: Nazi Congress in Nuremberg, Germany (1936) | British Pathé - YouTube eller Hitlers tale fra 1933 på: HITLER ADDRESSES STEEL HELMETS AT HELHEIM - SOUND - YouTube Eller: Adolf Hitler: Speech at Krupp Factory in Germany (1935) | British Pathé - YouTube
2. Hédi Fried: Spørgsmål jeg er blevet stillet om Holocaust. På dansk ved Ninna Brenøe, Klim 2018, 1. udgave, s. 15
3. Hédi Fried: Spørgsmål jeg er blevet stillet om Holocaust. På dansk ved Ninna Brenøe, Klim 2018, 1. udgave, s. 14 og 127 og tv-dokumentaren Förintelsen på: Förintelsen - dokumentär om Hedi Fried - YouTube
4. Læreren kan eventuelt gå ind på disse hjemmesider og vise eleverne, at mennesker i dag også vil gå langt for at redde deres dyr, når krigen eller katastrofen truer: Krigens dyr - Dyrenes Beskyttelse , Der kommer flere af krigens dyr end forventet | Dyrenes Beskyttelse' eller Katastrofehjælp | World Animal Protection
5. Hédi Fried: Spørgsmål jeg er blevet stillet om Holocaust. På dansk ved Ninna Brenøe, Klim 2018, 1. udgave, s. 51-53
6. Hédi Fried: Spørgsmål jeg er blevet stillet om Holocaust. På dansk ved Ninna Brenøe, Klim, 1. udgave, 2018, s. 86

Bilag Skabelon til elev foldebog

Du skal nu i gang med at lave en foldebog. En foldebog er din egen hjemmelavede bog, hvor de ting, som du har tænkt over og lavet igennem forløbet, skal med. Ligesom Hédi lavede en bog, skal du altså i gang med at lave din egen bog.

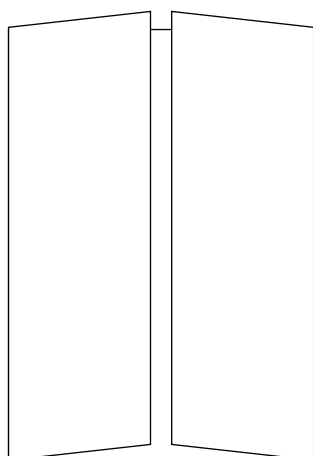
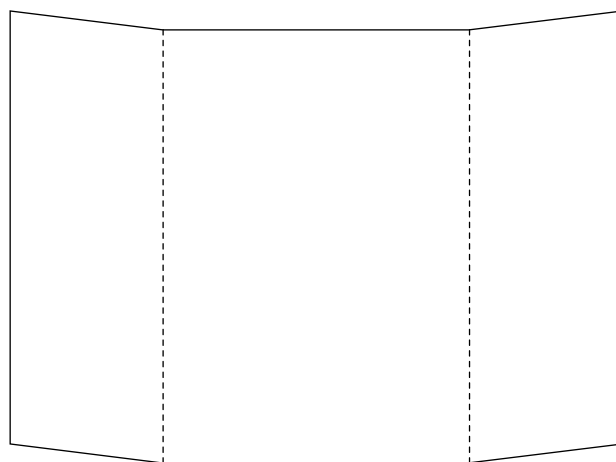
I din foldebog skal de ting, du har lavet under læsningen af 'Historien om Bodri', indgå, så du får mulighed for at vise og fortælle din egen historie om Hédi Fried og hendes historie.

Hvis du godt kunne tænke dig at se, hvordan andre elever i 4.-5.klasse har lavet deres foldebøger, så spørg jeres lærer, om I må se fotografierne fra lærematerialet.



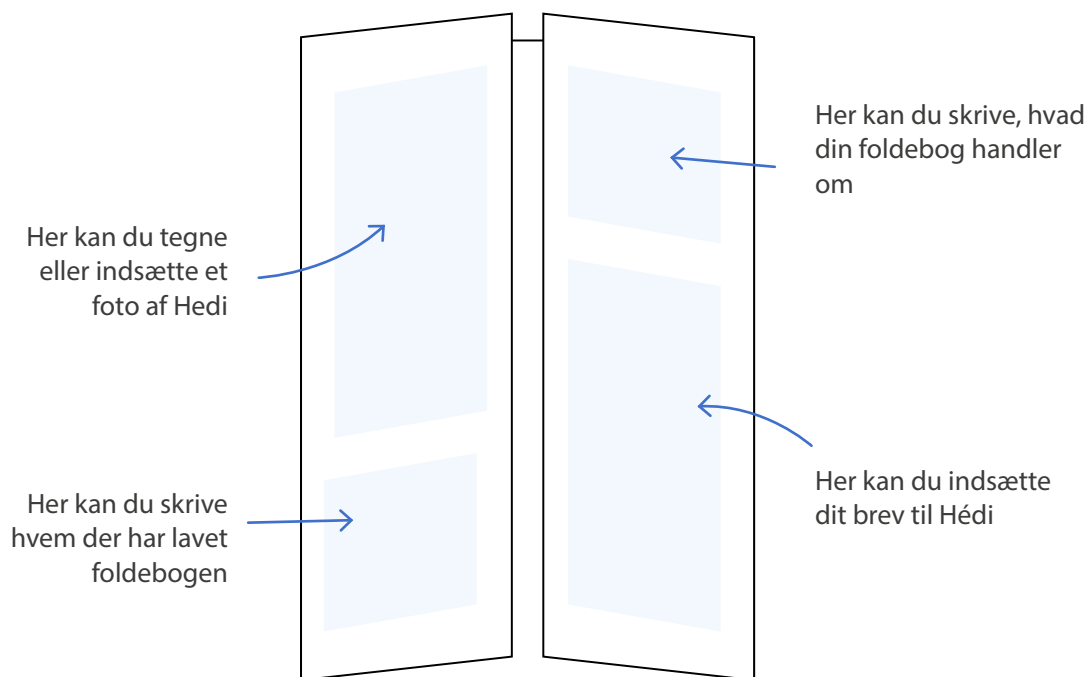
- 1** Tag et stykke A2 pap.
Du bestemmer selv hvilken farve det skal være.

- 2** Fold arket sådan

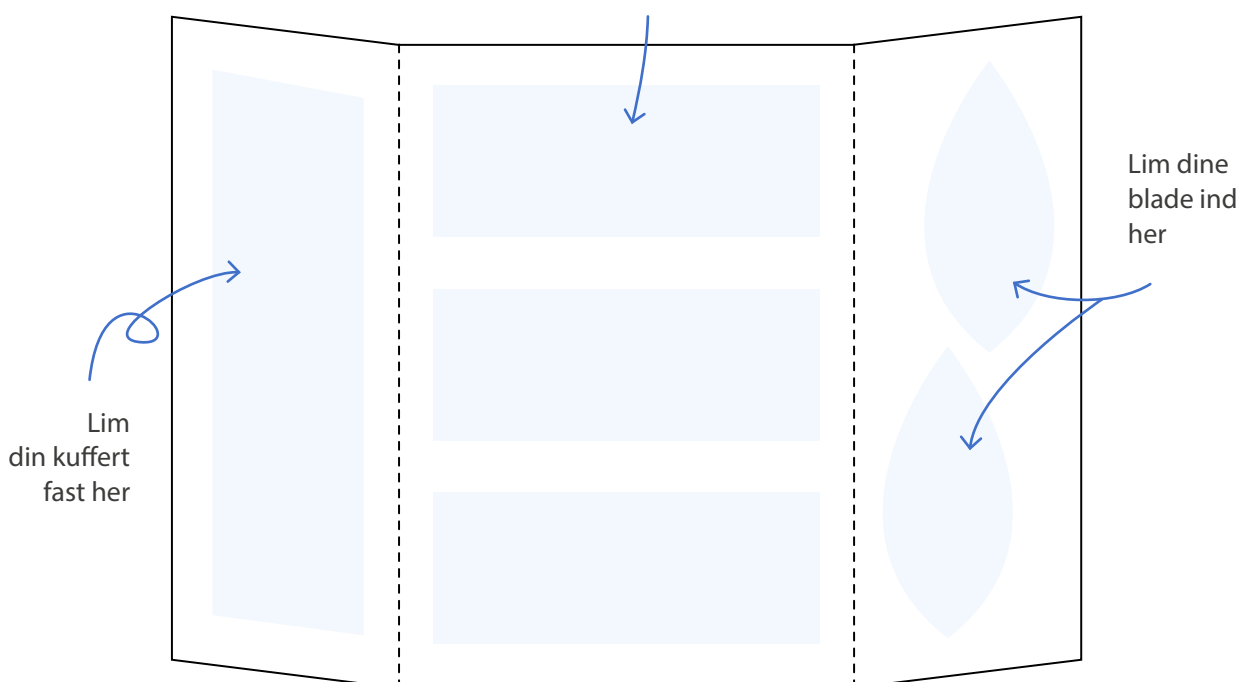


- 3** Fold siderne ind mod midten. Nu er din foldebog klar.
Nu kan du klistre de ting, du har lavet under læsningen af 'Historien om Bodri' ind.

Bilag Indhold foldebog



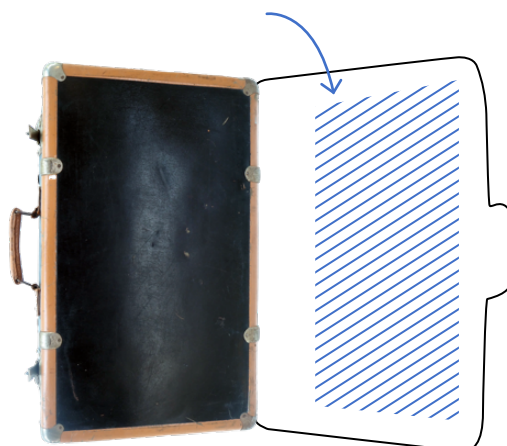
Indsæt dine billeder af Bodri, der hjælpe Hédi her



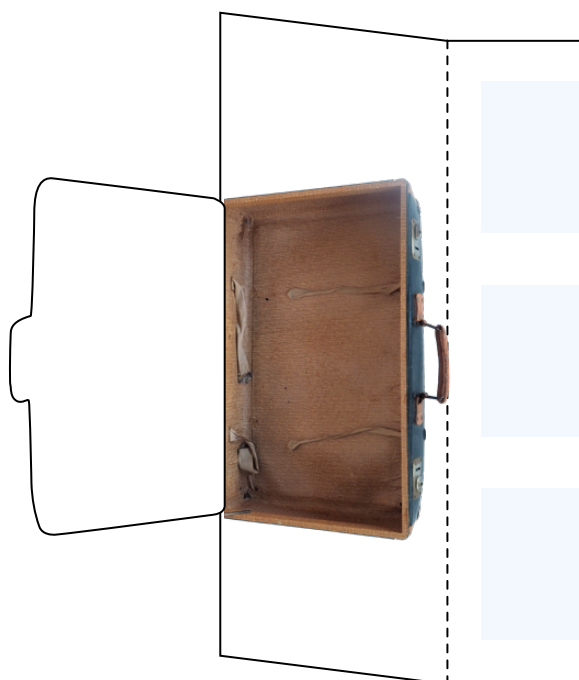
1 Lim din kuffert sammen sådan her



2 Nu skal du komme lim på bagsiden af den åbne kuffert



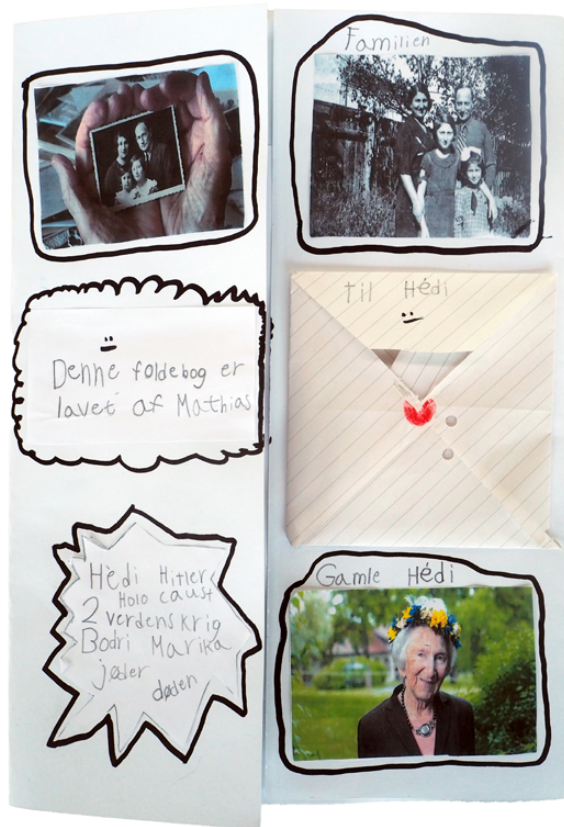
3 Så kan du lime den fast i din foldebog



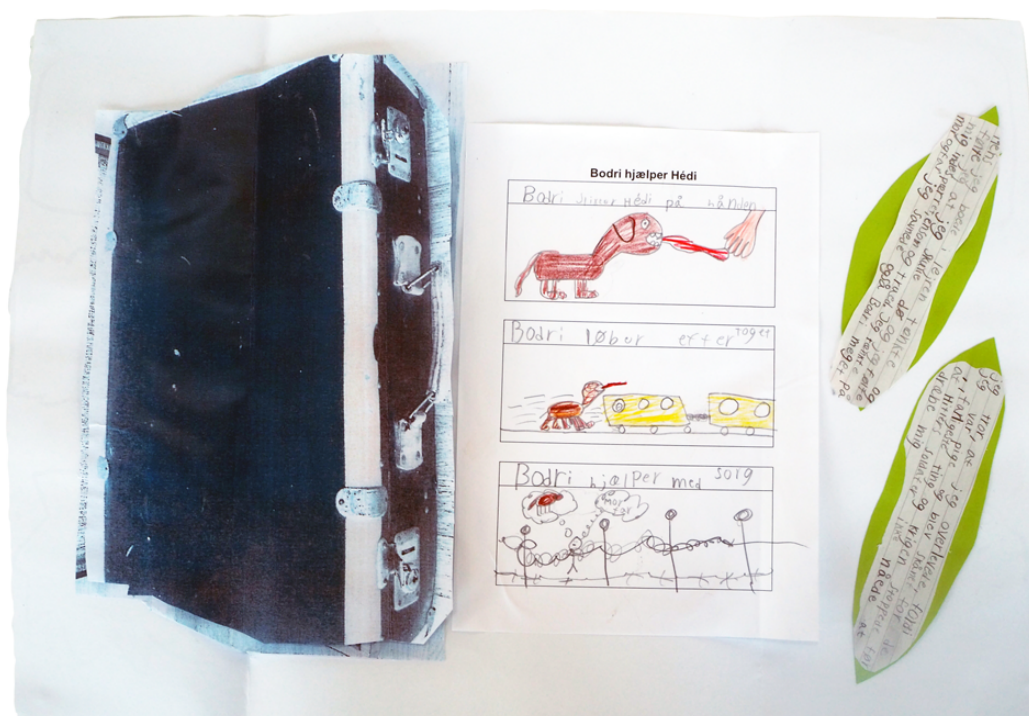
4 Nu kan du åbne og lukke kufferten



Bilag Fotos af foldebøger til inspiration



Foldebog forside - lukket



Foldebog - åbnet

